

دانشگاه قم

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته علوم قرآن و حدیث

عنوان:

بررسی سندی و دلالتی نیایش‌های حضرت زهرا

(سلام الله علیها)

استاد راهنما:

دکتر غلام حسین اعرابی

استاد مشاور:

دکتر محمد کاظم رحمان ستایش

نگارنده:

اعظم نعمت الاهی

تابستان ۹۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم ہے:

تقدیم بہ ماہ؛ حضرت فاطمہ سی زحر (سلام اللہ علیہا)

عش آفرینندہ، روح برترین آفریدگان و بہازی بہشت آفرینش۔

و نیز دخت کرامی اش:

حضرت فاطمہ سی معصومہ (علیہا السلام) کہ سال ہا د ذیل انوار عنایتش قرار یافتہ و از برکات نور نگاہ معنوی اش بہرہ بردم۔

و روحم تقدیم بہ مولا و سیدمان:

حضرت بتیہ اللہ الا عظم (علیہ السلام) فرجہ الشریف) کہ نفس ہایم بہ شوق او و حضور مہربان او جمعہ ہای فراق راطی می کنند۔

تشکر و قدردانی

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

پروردگارا، در نهایت خضوعی فاطمی در پیشگاهت، سجاده‌ای از شکر می‌گسترانیم که انوار

معرفت را با فرازهای دعای حبیبیه ات بر قلب‌هایمان تاباندی.

به رسم احترام از اساتید بزرگوار به ویژه حضرت حجه‌الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر

اعرابی که راهنمایی این پایان‌نامه را بر عهده داشتند، بسیار قدردانی می‌کنم و به پاسداشت

زحمات بی‌دریغ عالم فرزانه حضرت حجه‌الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر رحمان ستایش که

بذل علمی خویش را هرگز فروگذار نکردند، نهایت سپاسگزاری خود را ابلاغ می‌کنم و همچنین از

جناب آقای طالعی که در بدو امر راهنمایی دلسوزانه‌ی ایشان مددکارم شد نیز نهایت تشکر را دارم.

از اساتید محترم ناظر نیز به جهت بذل توجه‌شان سپاسگزارم.

به جاست از زحمات، صبرها، مهرورزی‌ها و فداکاری‌های پدر و مادرم قدردانی نمایم هر چند

که هرگز حق آن ادا نخواهد شد و از همسرم برای همراهی‌هایش تا همیشه سپاسگزارم؛ و این‌گونه

همواره صبرش را در تمامی مراحل زندگی از خداوند متعال خواستارم.

توفیقات روز افزون تمام عزیزان و نیز دوستانم را به خاطر تمام یاری‌هایشان در ذیل عنایات

حضرات معصومین (علیهم السلام) از درگاه ذات باری تعالی خواهانم.

چکیده

این پژوهش به بررسی سندی و دلالتی نیایش‌های حضرت زهرا (سلام الله علیها) اعم از تعقیبات نمازها و موارد دیگر پرداخته است. در این نیایش‌ها، مبانی اعتقادی و آموزه‌های عبادی آن حضرت مانند تسبیح و تحمید پروردگار در گستره‌ی بینش توحیدی، یاد مرگ، طلب مغفرت، صلوات بر محمد و آل محمد دیده می‌شود. همچنین این نیایش‌ها در بر دارنده اشاراتی موجز و گویا نسبت به جنبه‌های گوناگون اجتماعی و سیاسی می‌باشد. ابتدا متن دعاها، سپس به ترتیب آن‌ها، به بررسی سندی، شرح مفردات، تحلیل قرآنی – روایی نیایش‌ها می‌آید که موجب استحکام مبانی‌ها می‌گردد. به اعتقاد متقدمین از محدثان، محتوای متقن روایت موجب انجبار سند می‌گردد. نتیجه آنکه تمام این نیایش‌ها، دارای ریشه‌ی قرآنی به طور مستقیم یا غیر مستقیم (یعنی به صورت اقتباس لفظی یا معنایی) از قرآن است.

واژگان کلیدی: حضرت زهرا (سلام الله علیها) نیایش، تعقیبات، تحلیل قرآنی، عقاید شیعه، تسبیح و

تحمید.

فهرست مطالب

فصل اول کلیات

۱	۱-۱-۱. مقدمه
۲	۱-۱-۱. بیان مسأله
۳	۲-۱-۱. سؤال‌های پژوهش
۳	۳-۱-۱. فرضیه
۳	۴-۱-۱. اهداف پژوهش
۳	۵-۱-۱. فایده و ضرورت پژوهش
۴	۶-۱-۱. پیشینه پژوهش
۶	۷-۱-۱. نوع و روش پژوهش
۶	۲-۱-۱. گذری کوتاه بر زندگانی حضرت فاطمه (سلام الله علیها)
۶	۱-۲-۱. ولادت
۷	۲-۲-۱. شخصیت عبادی حضرت
۱۱	۳-۲-۱. شهادت
۱۲	۳-۱. نیایش
۱۲	۱-۳-۱. معنای لغوی دعا و نیایش
۱۳	۲-۳-۱. معنای اصطلاحی نیایش
۱۳	۳-۳-۱. نیایش‌های حضرت زهرا (سلام الله علیها)
۱۵	۴-۱. اسماء و صفات الهی
۱۵	۱-۴-۱. در لغت
۱۷	۲-۴-۱. در اصطلاح
۱۹	۳-۴-۱. دیدگاه معصومین در باب اسم و صفت

فصل دوم تعقیبات حضرت زهرا (سلام الله علیها)

۲۳	۱-۲. تعقیب نماز ظهر
۲۶	فراز اول
۲۸	فراز دوم
۲۹	فراز سوم
۳۲	فراز چهارم
۳۵	فراز پنجم
۴۴	فراز ششم
۴۹	فراز هفتم

۵۹.....	فراز هشتم
۶۱.....	فراز نهم
۶۶.....	فراز دهم
۷۵.....	۲-۲. تعقیب عصر
۷۸.....	فراز اول
۷۹.....	فراز دوم
۸۱.....	فراز سوم
۸۴.....	فراز چهارم
۸۶.....	فراز پنجم
۸۸.....	فراز ششم
۹۳.....	فراز هفتم
۹۶.....	فراز هشتم
۱۰۱.....	فراز نهم
۱۰۴.....	فراز دهم
۱۰۵.....	فراز یازدهم
۱۰۹.....	فراز دوازدهم
۱۱۳.....	فراز سیزدهم
۱۱۹.....	فراز چهاردهم
۱۲۱.....	فراز پانزدهم
۱۲۳.....	فراز شانزدهم
۱۳۴.....	۲-۳. تعقیب مغرب
۱۳۷.....	فراز اول
۱۴۰.....	فراز دوم
۱۴۲.....	فراز سوم
۱۴۶.....	فراز چهارم
۱۴۸.....	فراز پنجم
۱۵۲.....	فراز ششم
۱۵۸.....	فراز هفتم
۱۶۳.....	فراز هشتم
۱۷۳.....	۲-۴. تعقیب عشاء
۱۷۶.....	فراز اول
۱۷۸.....	فراز دوم
۱۷۹.....	فراز سوم
۱۸۰.....	فراز چهارم
۱۸۲.....	فراز پنجم

۱۸۳.....	فراز ششم.....
۱۸۸.....	فراز هفتم.....
۱۹۲.....	فراز هشتم.....
۱۹۳.....	فراز نهم.....
۱۹۶.....	فراز دهم.....

فصل سوم دعاهای حضرت زهرا (سلام الله علیها)

۲۰۷	۱-۳ نیایش هادر دنیا
۲۰۹.....	دعای روز شنبه.....
۲۱۴.....	دعای روز یک شنبه.....
۲۱۷.....	دعای روز دوشنبه.....
۲۲۰.....	دعای روز سه شنبه.....
۲۲۶.....	دعای روز چهارشنبه.....
۲۲۹.....	دعای روز پنج شنبه.....
۲۳۳.....	دعای روز جمعه.....
۲۳۹.....
۲۳۹.....	۳-۱-۲ دعای دیدن هلال ماه مبارک رمضان.....
۲۴۰.....	فراز اول.....
۲۴۱.....	فراز دوم.....
۲۴۶.....	۳-۱-۳ دعا در حق دیگران.....
۲۴۷.....	هماهنگی دعای حضرت زهرا با سایر اعمال حضرت.....
۲۵۰.....	۳-۱-۴ دعای قانعین.....
۲۵۱.....	فراز اول.....
۲۵۲.....	فراز دوم.....
۲۵۴.....	فراز سوم.....
۲۵۴.....	فراز چهارم.....
۲۵۶.....	۳-۱-۵ دعاهای شکوه از ضالمان.....
۲۵۶.....	احادیث.....
۲۶۸.....	شکوه حضرت.....
۲۷۱.....	نقد خبر ازدواج مجدد امام علی در زمان حیات پیامبر.....
۲۸۱	۳-۲ دعا در حین احتضار
۲۸۱.....	احادیث.....

- ۲۸۷..... دیده ملکوتی حضرت فاطمه هنگام مرگ
- ۲۸۸..... آرزوی مرگ در قرآن
- ۲۸۸..... مرگ در نگاه اولیای خدا

۳-۳. نیایش های در زمان قیامت

- ۲۹۰..... ۳-۳-۱. احادیثی که بیانگر شفاعت هستند.
- ۳۱۰..... شفاعت
- ۳۱۲..... بشارت بهشت رفتن به شیعیان زهرا (سلام الله علیها)
- ۳۱۵..... ۳-۳-۲. حکم کردن حق
- ۳۱۵..... احادیث
- ۳۱۸..... حکم کردن حق بین حضرت وقاتل امام حسین (علیه السلام)
- ۳۲۱..... ۳-۳-۳. انتقام
- ۳۲۱..... حدیث
- ۳۲۳..... انتقام خون امام حسین
- ۳۲۸..... نتیجه گیری
- ۳۳۰..... موضوعات پیشنهادی

فصل اول

کلیات

۱.۱. مقدمه

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَا يَنْسَى مَنْ ذَكَرَهُ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَا يَخِيبُ مَنْ دَعَاهُ... وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانِي إِلَى دِينِهِ وَ لَمْ يَجْعَلْنِي أُعْبُدُ شَيْئاً غَيْرَهُ.^۱

ستایش مخصوص خدایی است که هرکس به یاد او باشد، فراموشش نمی‌کند. سپاس خدایی را که هرکس او را بخواند محروم نمی‌گرداند... و سپاس مخصوص خدایی است که مرا به دینش رهنمون کرد و بندگی غیر خود را برایم قرار نداد.

یکی از بهترین راه‌های ارتباط مخلوق با خالق، دعا و نیایش می‌باشد. دعا هم عرصه شناخت خداوند است هم انس با اوست وهم به عنوان عامل ارزش یافتن انسان می‌باشد چنانکه در آیه شریفه می‌فرماید: قُلْ مَا يَعْبُؤُا بِكُمْ رَبِّي لَوْ لَا دُعَاؤُكُمْ^۲

بگو: «اگر دعای شما نباشد، پروردگارم هیچ اعتنایی به شما نمی‌کند».

فرستادگان الهی نیز پیوسته با مناجات‌هایشان به پروردگار تقرب جسته‌اند. مسأله دعا و تضرع به عنوان یک اصل در حیات معنوی انسان‌ها به ویژه اولیای الهی مطرح شده؛ از این رهگذر آخرین پیامبرش حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) که تمام قرآن برایشان نازل گشته بود نیز ساعاتی از شب و روز را به ذکر دعا و نیایش خدا اختصاص داد.

در امتداد نیایش‌های خالصانه آن حضرت، حضرات معصومین (علیهم السلام) که معرفتشان نسبت به خدای یگانه و مقام الوهیت و ربوبیت کامل گشته بود، به فضل خدا دریچه‌هایی تازه از نور ندای همیشگی

^۱ . علی بن موسی ابن الطاووس، فلاح السائل، بی‌جا، (قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، بی‌تا) ص ۱۷۳

^۲ فرقان، ۷۷.

(ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ^۱) پروردگار را به سمت بشر گشودند، که گشایشی این چنین تنها از ساحت پاک و قدسی آنان میسر بود .

حضرت فاطمه (سلام الله علیها) آن روح لیل القدر که از محراب عبادتش نور به طرف آسمان ساطع می شد در دعای بلیغ، رسا و سرشار از معانی اعتقادی، عرفانی به تسبیح و تقدیس پروردگار پرداخت. در واقع پژوهش پیش رو به منظور درک بینش و فضائل حضرت صدیقه طاهره (علیها سلام) که اسوه‌ای کامل است، صورت پذیرفته تا راه رسیده به معرفت حقیقی پروردگار که امری ضروری است، برای مؤمنان هموارتر گردد.

در این پژوهش به بیان ادعیه نورانی آن حضرت (البته به جز حرزها و تسبیحات) که خدا با ربوبیت خود بر قلب و زبان آن بزرگوار جاری کرده بود می پردازیم. گذشته از ذکر نیایش‌های ایشان به بررسی سندی و شرح و تحلیل آن‌ها اقدام خواهیم کرد.

۱-۱-۱ بیان مسأله

این پژوهش نیایش‌های حضرت زهرا (سلام الله علیها) را از دیدگاه سندی و دلالی مورد بررسی قرار داده است؛ و در این راستا نوشتار حاضر جهت تبیین این مسأله به ترتیب به مباحث ذیل خواهد پرداخت: ۱- انواع نیایش‌های حضرت فاطمه (علیها سلام) ۲- بررسی سندی نیایش‌های مذکور ۳- شرح مفردات، تحلیل قرآنی -روایی ۴- نتایج حاصله از بررسی عناوین مذکور.

تا روشن گردد که آیا نیایش‌های رسیده از حضرت دارای ریشه قرآنی بوده است یا خیر؟ و دیگر آن که آیا نیایش‌های حضرت با توجه به ضعف سندی این قابلیت را دارد که منبعی موثق برای تعلیم آموزه‌ای اعتقادی، اجتماعی، اخلاقی و سیاسی قرار گیرد؟ و همچنین آیا در نیایش‌ها موضوعات محوری یافت می‌شود؟ بالاخره آیا مباحث مطرح شده در نیایش‌های حضرت قابلیت انطباق بر نیایش‌های ائمه اطهار را دارد یا خیر؟

^۱ غافر، ۶۰

۱- ۱- ۲. سؤال‌های پژوهش

۱- ۱- ۲- ۱. سؤال اصلی.

۱- آیا مضامین دعاها با مبانی قرآنی سازگار است؟

۲- آیا نیایش‌های منسوب به فاطمه زهرا (سلام الله علیها) از صحت سند برخوردار است؟

۱- ۱- ۲- ۲. سؤال فرعی.

۱- در نیایش‌های حضرت زهرا (سلام الله علیها) چه موضوعات خاصی، از اهمیت ویژه برخوردار است؟

۱- ۱- ۳. فرضیه

۱- مضامین این نیایش‌ها با مبانی قرآنی سازگار است.

۲- اکثر نیایش‌های حضرت زهرا (سلام الله علیها) از لحاظ سندی ضعیف هستند اما دارای محتوی متقن

و محکم می‌باشند؛ از این رو ضعف آن جبران می‌شود.

۳- در نیایش‌های حضرت فاطمه (سلام الله علیها) برخی موضوعات از جمله مغفرت، یاد مرگ و ... از

اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

۱- ۱- ۴. اهداف پژوهش

۱- شناخت مستقیم فضائل حضرت زهرا (سلام الله علیها) بر اساس بیانات حضرتش.

۲- شناخت روش زندگی بر اساس نیایش‌های آن حضرت.

۳- تبیین جهات اسوه بودن آن حضرت برای ما.

۱- ۱- ۵. فایده و ضرورت پژوهش

با توجه به این که حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) ام الائمه و خود اسوه کامل است، آشنایی با درون مایه‌ی نیایش‌های حضرتش می‌تواند الگو و راهنمای کاملی برای مسلمانان باشد؛ و از آنجا که ایشان را اکثراً با مصائبشان می‌شناسیم و کمتر به مقامات علمی و عرفانی آن توجه شده است، بر خود لازم دیدیم که به بررسی نیایش‌های ایشان بپردازیم تا شاید بدین وسیله گوشه‌ای از مقامات والای ایشان آشکار شود.

۱-۱-۶. پیشینه پژوهش

تاکنون در مورد حضرت فاطمه (سلام الله علیها) کتاب‌های گوناگونی نگاشته شده است که یک بحث در آن در مورد نیایش‌های ایشان می‌باشد و بحث نیایش‌های حضرت در کتاب‌های مختلف آمده است، اما لازم به ذکر است که در اکثر آن‌ها تنها به ذکر نیایش‌ها بسنده شده است و به شرح و تحلیل آن‌ها به صورت مجزاء نپرداخته و در مواردی هم که (بعد ذکر خواهیم کرد) شرحی صورت گرفته کاملاً با این پژوهش متفاوت است.

کتاب‌هایی که صرفاً نیایش‌های حضرت در آن ذکر شده است.

فاطمه الزهراء بهجه قلب مصطفی از احمد رحمانی همدانی، ۱۳۶۹؛ تحلیل سیره فاطمه الزهراء علی اکبر بابا زاده، ۱۳۷۴؛ مسند فاطمه الزهراء از حسین شیخ الاسلامی ۱۳۷۷ ش؛ صحیفه الزهراء از جواد قیومی؛ زندگانی حضرت زهرا از محمد باقر مجلسی، مترجم محمد روحانی علی آبادی ۱۳۷۷ ش؛ فرهنگ فاطمیه (الفبای شخصیتی حضرت زهرا از مهدی نیلی پور، ۱۳۸۰ ش؛ صحیفه فاطمیه از حمید احمدی جلفایی، ۱۳۸۱؛ سیری در سیره حضرت زهراء از علی اکبر بابا زاده، ۱۳۸۴؛ تحقیق درباره زندگانی ام ابیها، صدیقه طاهره از محمد کاظم قزوینی، مترجم محمد صالحی، ۱۳۸۴؛ فاطمه کوثر نبی از حسینعلی حسینی، ۱۳۸۷؛ چشمه در بستر) تحلیلی از زمان شناسی حضرت زهراء از حلیمه صفری چافی، ۱۳۸۹

کتاب‌های که در مورد نیایش‌های حضرت شرحی صورت گرفته است:

شرحی بر دعاهای روزانه حضرت (سلام الله علیها) از علی صفایی حائری، که این کتاب، سخنرانی این بزرگوار است؛ جلوه نور (پرتویی از فضائل معنوی فاطمه زهرا) (سلام الله علیها) از علی سعادت پرور، ۱۳۷۹ و

روش کار در کتاب به این گونه است که بعد از دعاها به آیات قرآنی استناد کرده و در پایان آن، بیانی از آن دعا آورده شده است.

فاطمه از نصیر الدین امیر صادقی ۱۳۴۵ ش، ۱۳۸۶ ق، که برخی از نیایش‌های حضرت را آورده است اما نویسنده بیشتر با زبان خود آن‌ها را شرح داده است و از تحلیل قرآنی و حدیثی بهره‌ای نگرفته است شاید بتوان گفت که شیوه نگارش او ادبی است. و البته قابل ذکر است که در این کتاب نویسنده به برخی از فرازهای دعا اشاره کرده و دعا را به صورت کامل نیاورده است. اما شیوه کار در این رساله به این گونه است که بعد از ذکر دعاها و بررسی سندی به بیان شرح مفردات، و به تحلیل قرآنی، روایی آن‌ها، خواه به طور مستقیم یا غیر مستقیم پرداخته است. که این گونه شیوه کار در هیچ کدام از منابع یاد شده صورت نگرفته است.

کتاب‌هایی که دعا‌های حضرت در آن‌ها گرد آوری شده است.

۱- موسوعه الادعیه (صحیفه الفاطمیه) از جواد قیومی اصفهانی.

۲- الموسوعه الکبری عن فاطمه الزهراء از اسماعیل الانصاری الزنجانی الخویی، ۱۳۸۶، به نظر می‌رسد که این کتاب کامل‌ترین کتابی است که به دست نگارنده رسیده است. که در فصل ۱۰ تمام دعا‌های حضرت و همچنین دعا‌های منسوب به حضرت که از طریق پیامبر به او رسیده، آمده است. و مادر این جا تنها دعا‌هایی که از حضرت نقل شده را مورد بررسی قرار دادیم. البته به کتاب جواد قیومی هم مراجعه شده است.

مقاله‌ای که در این زمینه نوشته شده و نگارنده به آن‌ها دسترسی پیدا کرده:

۱- یرتویی از نیایش‌های ام‌ابیه‌ها از محمود مهدوی دامغانی، قرآن و حدیث، گلستان قرآن مرداد ۱۳۸۰

شماره ۷۶

۱-۱-۷. نوع و روش پژوهش

تحقیق، از نوع تحقیق کتابخانه‌ای می‌باشد به شیوه بررسی سندی، شرح مفردات، بیان مستندات قرآنی و روایی می‌باشد و پژوهش به صورت بنیادی صورت گرفته است. و این پژوهش در سه فصل، تنظیم گردیده است. که فصل اول، شامل کلیات، فصل دوم تعقیبات و فصل سوم دعا‌های گوناگونی را تشکیل می‌دهد؛ و همچنین لازم به ذکر است که مبنای بررسی سندی در این تحقیق، منابعی از جمله: مقباس الهدایه عبدالله مامقانی مامقانی، معجم الرجال سید ابوالقاسم خویی و نرم افزار درایه النور بوده است. و ترجمه‌ی آیات بر اساس ترجمه‌ی قرآن دکتر مهدی فولوند می‌باشد.

۱-۲. گذری کوتاه بر زندگانی حضرت فاطمه (سلام الله علیها)

در طول ۱۴ قرن کتاب‌های بسیاری درباره‌ی حضرت نگاشته شده، که جنبه‌های گوناگون زندگی ایشان را بیان کرده‌اند ما در اینجا تنها به مباحثی خاص، مانند زمان ولادت، شهادت و به طور اجمالی و متناسب با موضوع مورد بحث به جنبه عبادی زندگی ایشان می‌پردازیم.

۱-۲-۱. ولادت

در روایتی می‌خوانیم: پیامبر در شب معراج از بهشت عبور می‌کرد، جبرئیل از میوه درخت طوبی به آن حضرت داد و هنگامی که پیامبر (صلی الله علیه و آله) به زمین بازگشت نطفه فاطمه زهرا (علیها سلام) از آن میوه بهشتی منعقد شد.^۱

به این ترتیب فاطمه (سلام الله علیها) از محمد بن عبدالله (صلی الله علیه و آله) برترین پیامبران الهی^۲ و از مادری همچون خدیجه - که قرآن به کنایه^۳ در، آیه شریفه و وجدک عائلا فاغنی^۴ از آن یاد می‌کند - در

^۱ محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، بی‌جا، (بیروت: مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۴ق)، ج ۴۳، ص ۶؛ علی بن ابراهیم قمی، تفسیر قمی، (محقق، طیب موسوی جزایری)، چاپ چهارم، (قم: دار الکتب، ۱۳۶۷)، ج ۱، ص ۳۶۵ (سوره رعد)

^۲ محمد بن علی، ابن بابویه (شیخ صدوق)، علل الشرایع، قم: مکتبه الداوری، ۱۳۸۶، ص ۱۲۴

^۳ محمد جواد سلیمان پور، جایگاه حضرت فاطمه و مریم در آیات و روایات، مشکوه، شماره ۸۱، زمستان ۱۳۸۲، ص ۲۳-۲۲

روز بیستم جمادی الاخر^۳ متولد شد. «البته در سال تولد آن بانوی بزرگوار اختلاف است؛ عالمان و محدثان

شیعه به پیروی از پیشوایان معصوم (علیهم السلام) سال پنجم بعثت^۴، و برخی

سال دوم بعثت^۵ را برگزیده‌اند.»

اما «نویسندگان سیره و مورخان اهل سنت و جماعت، تولد فاطمه (علیها سلام) را پنج سال پیش از

بعثت^۶ نوشته‌اند.»^۷

۱-۲-۲. شخصیت عبادی حضرت

شخصیت حضرت زهرا (سلام الله علیها) دارای‌های جنبه‌های گوناگون سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و

عبادی بوده است و همان‌طور که اشاره شد ما در این جا به‌طور مختصر به بررسی شخصیت عبادی

حضرت می‌پردازیم؛ اما قبل از ورود به بحث، نکاتی را درباره عبادت بیان می‌کنیم.

«عبادت و پرستش خداوند سبحان، یکی از اصول و مهم‌ترین تعلیمات انبیاء و رسولان الهی است.

عبادت، پلی است که خلق را به خالق، بنده را به مولا، عاشق را به معشوق و انسان را به خدا می‌رساند.»^۱

^۱ ضحی، ۸.

^۲ طبق نظر علامه مجلسی این آیه به حضرت خدیجه اشاره دارد. (مجلسی، بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۴۹)

^۳ محمدبن جریر طبری املی، دلائل الامامه، بی‌جا، (قم: دار الذخائر للمطبوعات، ۱۳۸۳)، ص ۱۰؛ مجلسی، بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۹

^۴ محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، چاپ چهارم، (تهران: دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵)، ج ۱، ص ۴۵۸؛ محمد بن آشوب مازندرانی، المناقب، بی‌جا، (قم: مؤسسه انتشارات علامه، ۱۳۷۹)، ج ۳، ص ۳۵۷

^۵ محمدبن حسن طوسی، مصباح المتجهد، چاپ اول، (بیروت: مؤسسه فقه الشیعه، ۱۴۱۱)، ص ۷۹۱

^۶ علی بن حسن ابن عساکر، تاریخ مدینه دمشق، تحقیق علی شیری، بیروت دار الفکر، ۱۴۱۵، ج ۳، ص ۱۵۷

^۷ در باب ولادت حضرت به کتاب‌های زیادی نیز مراجعه شده که خلاصه آن در متن آمده :

جعفر شهیدی، زندگانی فاطمه زهرا، چاپ دهم، (بی‌جا: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۸)، صص ۲۶-۲۷؛ جعفر مرتضی عاملی، یاس پهلوی شکسته (شرح مظلومیت حضرت زهرا)، تلخیص و ترجمه: محمد سپهری، چاپ اول (تهران: نشر مطهر، ۱۳۸۴)، ص ۱۴؛ حسینعلی حسینی، فاطمه کوثر النبی، بضعة الرسول وام ابیها، چاپ اول، (قم: دار التفسیر، ۱۳۸۷)، ص ۵۷؛ عباس اسماعیلی یزدی، مام فضیلت‌ها (زندگی، فضائل، شهادت حضرت فاطمه زهرا، چاپ اول، (قم: مسجد مقدس جمکران، ۱۳۸۵)، ص ۱۸؛ عبد الرحیم عقیقی بخشا بوشی، صدیقه طاهره، چاپ دوم، (قم: دفتر نشر نوید اسلام، ۱۳۷۱)، ص ۵۷؛ علی اکبر بابازاده، تحلیل سیره فاطمه زهرا، چاپ اول، (قم: انصاریان، ۱۳۷۴)، ص ۳۴؛ محمد کاظم قزوینی، فاطمه زهرا از ولادت تا شهادت، (ترجمه: علی رضا کرمی)، چاپ اول، (قم: نشر مرتضی، ۱۳۷۵)، ص ۸۷؛ محمود موسوی زندی، زندگانی حضرت فاطمه (سیده زنان عالم)، ترجمه بیت الاحزان از عباس قمی، چاپ ششم، (تهران: اسلامی، ۱۳۵۳)، صص ۱۲-۱۹؛ مرتضی باقریان هماینشهری، زندگی نامه بانوی مظلوم، بی‌جا، (قم: مشرقین، ۱۳۷۸)، ص ۱۱؛ مرتضی حسینی، رایحه درخت طوبی، چاپ اول، (قم: فرهنگ قرآن، ۱۳۸۸)، ص ۷۵؛ ناصر مکارم شیرازی، زهرا برترین بانوی جهان، چاپ چهارم، (قم: انتشارات سرو، ۱۳۷۹)، ص ۲۱-۲۰

امام علی (علیه السلام) در مورد عبادت می فرماید:

ان قَوْمًا عَبَدُوا اللَّهَ رَغْبَةً فَتِلْكَ عِبَادَةُ التَّجَارِ وَ إِن قَوْمًا عَبَدُوا اللَّهَ رَهْبَةً فَتِلْكَ عِبَادَةُ الْعَبِيدِ وَ إِن قَوْمًا
عَبَدُوا اللَّهَ شُكْرًا فَتِلْكَ عِبَادَةُ الْأَحْرَارِ^۲

گروهی از لحاظ میل و بداعی رسیدن به صوابهای اخروی خدا را عبادت می کنند که این عبادت تجار و بازرگانان است و گروهی دیگر از جهت ترس از عذاب خدا را عبادت می نمایند که این عبادت بردگان است؛ و گروهی به انگیزه شکر و سپاسگزاری از نعمت‌های پروردگار عبادت خداوند می نمایند که این عبادت احرار و آزادگان است.

با توجه به کلام گهر بار حضرت امیر می توان عبادت را با توجه به نیت‌های افراد به سه دسته تقسیم کرد:

الف) عبادت تجار، که تنها برای رسیدن به بهشت به عبادت می پردازند.

ب) عبادت بردگان، که تنها به خاطر ترس از خداوند عبادت می کنند.

ج) عبادت آزادگان، که تنها برای شکرگزاری از نعمت‌های پروردگار، او را عبادت می کنند.

شبهه این روایت از امام صادق نقل شده که فرمود: بندگان سه دسته اند گروهی به خاطر ترس عبادت می کنند این عبادت، عبادت بردگان است. گروهی خداوند را به امید ثواب (بهشت) عبادت می کنند این عبادت اجیران است و گروهی خدا را از روی عشق و محبت می خوانند این عبادت آزادگان است و برترین عبادت‌هاست.

پس نکته قابل بیان این است که «مهم‌ترین، زیباترین کامل‌ترین عبادت‌ها این است که برخاسته

از حب، شوق و شکر باشد»^۳ چنانکه در کلام این دو بزرگوار آمده است.

^۱ علی رضا رجالی تهرانی، اسرار و آثار تسبیح حضرت زهرا سلام الله علیها، ترجمه زهراء الموسوی، الطبعة الاولى، (بیروت - لبنان: دار الرسول الاکرم، ۱۴۲۰هـ ۱۹۹۹م) ص ۱۱

^۲ محمد بن حسین موسوی، نهج البلاغه، چاپ اول، (قم: هجرت، ۱۴۱۴) ص ۵۱۰.

^۳ محمد علی التهانوی، کشف اصطلاحات فنون، الطبعة الثانية، (بیروت - لبنان: دار الکتب العلمیه، ۱۴۲۷هـ) ج ۳ ص ۱۱۹.

در مورد عبادت عابدهی بی همتا، فاطمه زهرا (سلام الله علیها) آمده است که :

آن حضرت در دوران کوتاه عمرشان^۱، چنان به عبادت حق پرداختند که الگوی تمام عصرها شدند.

چنانکه پیامبر اکرم درباره عبادت حضرت می فرماید:

«اما دخترم فاطمه؛ سرور بانوان عصرها، از نخستین تا واپسین است. او پاره‌ی تن من، نور دیدگانم و

میوه‌ی قلبم است. او جان من است که میان سینه‌ام قرار دارد. وی حوریه‌ای است در چهره‌ی انسان.».

هرگاه در پرستشگاه عبادت خویش در برابر پروردگارش می‌ایستد، نور وجودش فرشتگان آسمان را

روشن می‌سازد؛ همان گونه که ستارگان برای اهل زمین می‌درخشند. خدای بزرگ به فرشتگان

می‌فرماید: هان ای فرشتگان من به بنده‌ام فاطمه، سالار بندگانم، بنگرید که در برابرم ایستاده است و از

خوف و خشیت بر خود می‌لرزد و با همه‌ی وجود به پرستش من روی آورده است. اینک شما را گواه

می‌گیرم که پیروانش را از آتش دوزخ در امان قرار می‌دهم.»^۲

و حضرت زهرا (سلام الله علیها) مدام با نماز، دعا و مناجات مأنوس بود؛ که درباره ایشان گفته شده: «در

میان امت، هیچ کس عابدتر از حضرت فاطمه نبود. به اندازه‌ای به عبادت ایستاد که پاهایش ورم کرد»^۳

ابن عباس می‌گوید: مصداق این آیه شریفه «كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ * وَ بِالْأَسْحَارِ هُمْ

يَسْتَغْفِرُونَ»^۴ اهل بیت پیامبر است.

و از شب اندکی را می‌غنودند؛ و در سحرگاهان [از خدا] طلب آمرزش می‌کردند.

بنابراین این روایات می‌تواند نمایانگر جلوه‌ای از شخصیت عبادی حضرت باشد.

از آنجا که نیایش و دعا جلوه‌ای از عبادت است، همواره حضرت زهرا (سلام الله علیها)، با آنها مأنوس

بوده؛ و در این جا به گزیده‌ای از دعاهای حضرت اشاره می‌کنیم:

^۱ که دوره زندگی شان را هیجده سال واندی گفته اند. (کلینی، ج ۱ ص ۴۵۸)

^۲ محمد بن علی ابن بابویه (شیخ صدوق)، الامالی (للشیخ الصدوق)، چاپ چهارم با اصلاحات، (بی‌جا: کتابخانه اسلامی)، ص ۱۱۳؛ مجلسی، بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۷۲

^۳ مجلسی، بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۷۶؛ فاطمه مشایخ، قصص الانبیاء، چاپ اول، (تهران: فرحان، ۱۳۸۱)، ص ۲۲۳؛ علی رضا صابری یزدی، محمد رضا انصاری محلاتی، الحکم الزاهره ترجمه انصاری، چاپ دوم، (قم: مرکز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۵)، ص ۲۰۲

^۴ ذاریات، ۱۸-۱۷

سُبْحَانَ ذِي الْعِزِّ الشَّامِخِ الْمُنِيفِ سُبْحَانَ ذِي الْجَلَالِ الْبَادِخِ الْعَظِيمِ سُبْحَانَ ذِي الْمُلْكِ الْفَاخِرِ الْقَدِيمِ

پاک و منزّه است خداوند صاحب عزّت [والا و بلند، منزّه است خداوند صاحب جلال و عظمت بلند و

بزرگ]، منزّه است خداوند صاحب فرمانروایی بالنده و گرا نمایه و دیرینه.

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَجْعَلْنِي جَاهِدًا لِيَشِيَءٍ مِنْ كِتَابِهِ وَلَا مُتَحَيِّرًا فِي شَيْءٍ مِنْ أَمْرِهِ

این دعاهاى كسى است كه بايد با دانش و بينش خود، به فهم مقامات معنوى آيات قرآنى نائل آمده

باشد، آن كه در هيچ امر قرآنى متحير نيست بايد صاحب عصمت باشد.^۱

آنگاه كه رسول خدا (صلى الله عليه و آله) از او پرسيد: دخترم چه درخواستى دارى؟ اكنون فرشته وحى در

كنار من است و از جانب خدا پيام آورده و هر چه نجوايى تحقق مى پذيرد، او در جواب گفت: «لذتى كه

از خدمت به خدا مى برم مرا از هر خواهشى باز داشته، مرا حاجتى جز اين نيست كه پيوسته ناظر جمال

زيبا و والاي خداوند باشم»^۲

حضرت فاطمه (عليها سلام) با قرآن نيز همراه بود. سلمان مى گويد: «رسول خدا(صلى الله عليه و آله) مرا بر

كارى به خانه فاطمه (عليها سلام) فرستاد، به در خانه كه رسيدم صدای زهرا(سلام الله عليها) را كه در درون خانه

قرآن مى خواند شنيدم»^۳

ايشان حتى وصيت مى كند در شب اول قبر، على (سلام الله عليها) بر سر مزارش زياد قرآن بخواند و دعا

كند^۴

و باز از همين انس او با قرآن اين است كه در صحراى محشر هم قرآن را زمزمه مى كند^۵. تا آن جا كه

حتى در هنگام داخل شدن به بهشت هم آيات قرآن را مى خواند.^۶

^۱عباس عزيزى، فضائل وسيره حضرت فاطمه زهرا در آثار استاد حسن زاده آملی، چاپ هفتم، (قم: صلاه ۱۳۸۸)ص ۲۷

^۲ذبيح الله محلاتى، رياحين الشريعة، بى چا، (طهران، دارالكتب الاسلاميه، بى تا)، ج ۱، ص ۱۰۵

^۳مجلسى، بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۴۶

^۴همان، ص ۸۸

^۵همان، ج ۷۹، ص ۲۷

^۶عباس قمى، سفينه البحار ومدینه الحكم والآثار، بى چا (بيروت: دار المرتضى، بى تا)، ج ۲، ص ۳۷۵